

DİJİTAL BİLGİ KAYNAKLARI VE ORTAMLARININ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hüseyin ODABAŞ¹, Zuhal Yonca ODABAŞ², Kasım BİNİCİ³

* Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesinde EF200217B09 numaralı BAP projesince derlenen verilerle tamamlanmıştır.

1 Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1239-4866.

2 Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, odabashuseyin@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8120-7860.

3 Dr. Öğr. Üy., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, kbinici@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8071-9693.

Geliş Tarihi: 19.02.2019 Kabul Tarihi: 22.10.2019

Öz: Okuma alışkanlığı, kısa, orta ve uzun vadeli amaçları başarabilmek için bilgi/enformasyon edinimine yönelik belirli zaman aralıklarıyla sürdürülen okuma davranışdır. Okuma alışkanlığı her bireyde farklı özellikler gösterebilir. Okunan konu, okuma süresi ve zamanı, okunan aracın türü, okunan materyalin türü ve formatı gibi kimi özellikler söz konusu farklılıklar arasında gösterilebilir. Okuma davranışını incelemeye yönelik yürütülen çalışmaların pek çoğunda, toplumda okuma davranışının farklılıklar sergilediği saptaması yapılmaktadır. Büyük oranda yalnızca kâğıt ortamlar aracılığıyla edinilen bilgiye günümüzde çok farklı ve oldukça konforlu araçlar aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar, tabletler, e-kitaplar, televizyonlar ve/veya akıllı telefonlar günümüzde dijital bilginin okunabildiği en yaygın araçlar olarak bilinmektedir. Daha çok söz konusu ortamlar üzerinde yaşam bulan dijital okuma, okuma eyleminin dijital enformasyon ve bilgi kaynakları üzerinde sürdürülmesi sürecini ifade eden davranış şeklinde tanımlanmaktadır. Dijital okuma, okunma anlamı, hissetme ve düşünmeye yönelik etkileri üzerinde irdelenebilir. Gereken önemli bir konudur. Bu araştırma ile üniversite öğrencilerinin dijital metin/elektronik kitap ile geleneksel okuma ortamları arasında tercihlerini hangi taraf üzerinde yoğunlaştırdıkları saptaması yapılmaktadır. Söz konusu saptamaları yapabilmek için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket uygulamasına katılım gösteren toplam katılımcı sayısı 320'dir. Araştırma sonucunda elde edilen en önemli bulgu, toplumun genç ve görece teknolojik yatkınlığı olan tabakası olmalarına rağmen katılımcıların okuma eylemi için hâlâ büyük oranda geleneksel okuma ortamlarını ve materyallerini tercih ediyor olmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Okuma, Öğrencilerde Okuma Alışkanlığı, Okuma Okuryazarlığı, Okuma Kültürü.

THE EFFECTS OF DIGITAL INFORMATION SOURCES AND MEDIA ON THE READING BEHAVIOR OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract:

Reading habit is reading behavior carried out at specific time intervals for knowledge / information acquisition to achieve short, medium and long term goals. It may show different characteristics in each individual. Some of the characteristics, such as the subject of the material, the reading time and period, the type of the reading tool, material and the format, can be shown as these differences. Most of the studies conducted to examine the reading behavior have found that there are different kinds of reading behavior in a given society. As observed in many forms of behavior, digital tools cause to emerge new styles that deeply influence reading behavior. The knowledge acquired in large scale through only paper type materials can now be reached through very different and more comfortable vehicles. Desktop and laptop computers, tablets, e-books, televisions, and/or smartphones are nowadays the most common means to read digital information resources. Digital reading, which finds its way mostly on these mediums, is defined as the process of act to read on digital information and information sources. It is an important issue to explore the effects of digital reading on understanding of what is read, feeling and thinking. This study is conducted in order to understand university students', who are in contact with the digital content via internet, digital reading cultures, skills and behaviors. Through this research, it was tried to find out which side the young person focused on between the digital text / electronic book and traditional reading medium. The survey technique was used to make such findings. The total number of participants is 320. The most important finding obtained as a result of the research has been the widespread choice of the printed sources among the participants for the reading activity.

Keywords: Digital Reading, Reading Habit of Students, Reading Literacy, Reading Culture.

Giriş

İnsanlık tarihinin düşünsel birikimini yazı taşıyıcısı kimliği ile bin yıllar boyunca günümüze taşıması, kâğıdı evrensel düzeyde eşsiz kulan özelliklerin başında gelmektedir. Tarih boyunca yeni olanların eskiye tercih edildiği çok sayıda olay yaşanmıştır. Bin yıllar boyunca enformasyon ve bilgi aktarıcısı olarak kullanılan kâğıdın insanlık tarihindeki yeri, dijital teknolojilerin günümüz insanına daha verimli, konforlu ve yararlı hizmetler sunmasıyla birlikte tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde bireysel ve kurumsal düzeyde üretilen veri, enformasyon ve bilginin büyük bir kısmı dijital olarak doğmaktadır. Dijital doğan bu kaynaklar kullanıcılar tarafından yine dijital olarak tüketilmektedir. Günümüz insanı yaşam alanı içindeki her ürün ve hizmeti, gün geçtikçe dijitalleşmiş ürün ve hizmetlerle değiştirmektedir. Zira kendisine sunulan dijital olanakları hızlı, tasarruflu, konforlu ve verimli bulmaktadır.

Dijitalleşen dünyada okuma olgusu, yeni beceriler gerektiren bir türe doğru evirilmektedir. Her eylem ve beceri türünde olduğu gibi okuma olgusu içinde de dijitalleşme serüveninin etkisiyle 'dijital okuma' adıyla yeni tür ortaya çıkmıştır. Çevresini kuşatan çeşitli dijital araçlar, günümüz insanının okuma davranışını değiştirmiş; okuma alışkanlıklarını farklılaştırmış ve okuma gereksinimlerini başkalaştırmıştır. Sahip olduğu özelliklerin değiştiğini fark eden bireylerin bir kısmı değişen durumdan rahatsız olurken, diğer bir kısmı durumu olağan karşılamakta, kalanlarınsa değişimden memnun oldukları görülmektedir.

Okuma tercihleri konusunda toplumda farklı görüşlerin olduğu bilinmektedir. Genel olarak teknoloji ile barışık olanlar ile bu konuda daha iyi becerilere sahip olanlar, okuma eylemini de dijital ortamlar üzerinde sürdürmeyi tercih edebilmektedir. Buna karşın genel olarak değişime karşı itidalli olanlar, basılı kitaba olan tutkularının ve bu ortamın onlara sunduğu yararlılıkların arkasında durmaya devam etmektedirler. Özellikle toplumda cep telefonu bağımlılığından şikâyet edenler ya da bu sorunların etkisinde kalanların, aynı zamanda dijital okumaya karşı duruş sergiledikleri bilinmektedir.

Bu çalışma, toplumun teknoloji kullanımı ve okuryazarlığı görece yüksek kesimi olan üniversite öğrencilerinin okumayı hangi nedenlere bağlı olarak

ve daha çok hangi tür üzerinde yaptıklarını; okuma konusunda tutum ve davranışlarını analiz etmek suretiyle ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Okuma Ortamında Dönüşüm

Okuma, anlamak istenilen ve çeşitli semboller biçiminde kayıt altına alınmış olan iletilerin çözümlenerek algılanması sürecidir. Okuma, öğrenme, dinlenme, eğlenme, beceri geliştirme gibi nedenlere toplumun anlayabileceği şekilde geliştirilmiş ileti kodlarının görülmesi ve zihinsel süreçlerden geçirilerek anlamlandırılması eyleminden ibaret önemli bir bireysel beceridir. Okuma, aynı zamanda bireyin düşünce dünyasının gelişmesi için de sürekli olarak tekrarlanması gereken sosyal bir eylemdir. Yüzyıllardır önemli oranda kâğıt üzerinde sürdürülen okuma eylemi, son dönemlerde dijital metinler üzerinde de sürdürülür olmuştur. Bu nedenle okuma olgusu etrafında şekillenen, 'okuma alışkanlığı', 'okuma kültürü', 'eleştirel okuma' gibi tanımlamalara 'dijital okuma' şeklinde bir yenisi daha eklenmiştir. Dijital okuma, okuma etkinliğinin herhangi bir dijital teknoloji üzerinde sürdürülmesine dayalı okuma davranışıdır.

Okuma olgusu, başta eğitim sistemi olmak üzere toplum yaşamını yönlendiren pek çok sektörün çalışma alanı içinde yer almaktadır. Bu bakımdan uzun yıllar boyunca farklı boyutlarıyla üzerinde araştırmalar, projeler ve yayınlar yapılan bir konudur. Kütüphanecilik disiplininde daha çok kütüphanelerin hizmet politikalarının bir gereği olarak okuma alışkanlığı konusu üzerinde çalışmalar (Öztemiz, Bitri ve Yılmaz, 2016; Susar Kırmızı, 2012; Ulutaş, 2016; B. Yılmaz, Köse ve Korkut, 2009) yürütülmüştür. Diğer disiplinler kapsamında hazırlanan literatüre bakıldığında toplumun hangi konuları ne oranda okuduğu, okuma faaliyetini hangi koşullarda sürdürdüğü, düşünsel ve/veya eleştirel okumaya ne derecede hâkim olduğu gibi pek çok alt alan üzerinde de araştırma yapıldığı (Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007; Annamalai ve Muniandy, 2013; Arslan ve Çelik, 2009; Baron, 2013; Bülbül, Misirlioglu, Ceyhun, Araz ve Altug, 2014; Shimray, Keerti ve Ramaiah, 2015; Tosun, 2012) görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda daha çok, bu çalışmaları yapan araştırmacıların kendi disiplini içerisinde gözlemlenen sorunları çözmeye yönelik hedeflerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Bilişim teknolojileri bireysel ve toplumsal iletişimi kolaylaştırmak ve iş süreçlerini daha uygun koşullarda sürdürmek amacıyla günümüz insanının

yararlandığı önemli araçların başında gelmektedir. Yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde yazı, bilgi ve fikir üretimini, kullanımını, paylaşımını ve kalıcı olmasını sağlamak gibi amaçlarla hizmet veren bilişim teknolojileri, günümüzde yayıncılık, kütüphanecilik ve eğitim gibi bilim ve kültür alanlarında pek çok sürecin dijitalleşmesine ön ayak olmaktadır. Günümüz insanı, yazın ürünlerinin ve arşive belgelerinin büyük oranda dijitalleştiği bir dönemi yaşamaktadır. Doğal olarak okuma eylemini de dijital ortamlar üzerinde sürdürdüğü bir döneme doğru hızla ilerlemektedir.

Her alanda olduğu gibi okuma eylemi üzerinde de dijital teknolojilerin yararlılıkları olduğu bilinmektedir; bu nedenle toplumda dijital araçlar okuma ortamı olarak her geçen gün daha fazla kabul görmekte ve yaygınlaşmaktadır. Dijital teknolojiler üzerinde okuma metnine resim, ses, renk ve animasyon eklemek suretiyle okuyucuyu daha güçlü biçimde etkileyebilmek olanaklıdır. Bununla birlikte görme ve işitme engellilerin metni daha büyük görebilmesi ve/veya sesli olarak dinleyebilmesi dijital okumayı daha anlamlı kılan özellikler arasında gösterilebilir (Hsieh, Kuo ve Lin, 2016).

Daha çok sayıda yararlılığa sahip olmalarına rağmen, dijital okuma ortamlarının basılı bir kitabın verdiği bazı duygusal ve işlevsel özellikleri veremeyeceğini de belirtmek gerekir. Aynı zamanda kontrol edilemediği takdirde insan sağlığı üzerinde zararlı etkileri olduğu da bilinmektedir. Gözün okuma sırasında doğal hareketlerini zorlaştırması, tanıma-algılama kapasitesini düşürmesi ve metnin dışında bazı dijital uyarıcıların okuma konsantrasyonunu düşürmesine neden olmaktadır (Güneş, 2010). Dijital okumanın insan sağlığına ve okuma eylemine olan olumsuz etkileri nedeniyle toplumda okuma araçlarını tercih etme konusunda farklı tutum ve davranışlar sergilenmektedir. Kuşkusuz bu tercihin yapılmasına yalnızca sağlık ve yararlılıklar değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal düzeyde yeniliklere karşı sergilenen tutum, eğitim ve kültür birikimi, maddi olanaklar gibi pek çok neden etki etmektedir.

Dijitalleşme ve Okuma

Kavramsal olarak 'okuma', amacı gereğince farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Okuma, insan ve toplum davranışlarından, doğa değişiminden veya kısaca doğada gözlemlenebilen her şeyden anlamlı sonuçlar çıkarma çabasıdır. Bununla birlikte 'okuma' kavramı toplumda daha çok gözle görülebilen, beşeri sembollerin iletmek istediği mesajı anlama çabası şeklinde kabul-

lenilmiştir. Bu bakış açısıyla Özbay (2006) okumayı, “göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından değerlendirilmesi ve anlamlandırılması süreci” şeklinde tanımlamaktadır (Özbay, Bağcı ve Uyar, 2008).

Yüzyıllar boyunca okuma davranışının hayat bulduğu ortam çoğunlukla kitap olduğu için okuma kavramı çoğunlukla kitapla bütünleşik olarak düşünülmüş ve tanımlanmıştır. Örneğin konu ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda (Elkatmış, 2015; Fırat ve Coşkun, 2017; Tok, Küçük ve Kırmacı, 2015; Yılmaz ve Darıcan, 2016) belirli bir dönem boyunca okunan kitap sayısının bireysel okuma ölçütleri arasında sayılması, kitap ile okuma arasında kurulan güçlü algının varlığına işaret etmektedir. Öte yandan okuma, bireysel gelişim için gerekli olan araçların başında yer almaktadır. Okuma bireyin donanımına pek çok yönden katkı sağlar. Aynı zamanda birey ve toplum arasında sürdürülen iletişimin yanı sıra; toplumların birbirleriyle yaptığı iletişimi de yapıcı hâle dönüştürür. Bu nedenle bir kültür unsuru olarak benimsenmiş olan okumanın, bireysel eğitim gereksinimini karşılamaya yönelik basit bir eylemden çok öte anlamları bulunmaktadır (Kurulgan ve Çekerol, 2008).

Günümüz insanını geçmiş bütün dönemlerden üstün kılan en belirgin icadı, bilgisayar ve iletişim (bilişim) teknolojilerini var etmesi ve hayatın her alanında kullanabilecek biçimde geliştirmesidir. Bilişim teknolojileri, hayatın her alanında olduğu gibi bilginin üretimi, kullanımı, paylaşımı, korunması ve genel olarak hizmete sunumu ile ilgili bilinen ve benimsenen pek çok kuralı değiştirmiştir. Okuma davranışı olarak birey ve toplum hayatında yeri olan pek çok husus bilişim teknolojilerinin etkisiyle değişmeye başlamıştır. Her şeyden önce dijital bilgi kaynakları insanlık tarihinin son döneminin bir ürünü olarak toplum yaşamının bir parçası olmuştur ve toplum bu ortamlardan her geçen gün daha fazla yararlanmaktadır. Mobil teknolojiler aracılığıyla her geçen gün daha fazla dijital içerik, daha yoğun, konforlu ve daha ucuz bir maliyetle topluma ulaştırılmaktadır.

Toplumun kendine sunulan bu fırsata karşı kayıtsız kalmadığı, dijital araç ve hizmetlerden beklenenin üstünde yararlanma eğilimi gösterdiği pek çok kaynakta dile getirilmektedir. Örneğin 2019 verilerine göre, Türkiye’de yetişkinlerin % 98’i cep telefonu, bunların % 77’si ise akıllı telefon kullanmakta; nüfusun % 72’si internet kullanıcısı iken, bunların çok büyük bir kısmı internete akıllı telefonları ile erişmektedir (Bayrak, 2019). Gençlerin büyük bir bölümü ise akıllı cep telefonu kullanmaktadır.

Diğer taraftan akademik çalışmalar büyük oranda dijital iş süreçleri içinde yürümeye devam etmektedir ve doğal olarak da akademisyenler geçmişle karşılaştırılmayacak oranda dijital içerikten yararlanma eğilimi içerisinde-dirler. Yayıncılar da son kullanıcıların tutum ve davranışlarına yönelik eğilimleri dikkate almakta ve yayın politikalarını dijital yayıncılık hedefiyle şekillendirmektedirler. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde toplumun önemli bir bölümü günlük, eğitimsel, bilimsel, kültürel, dini ya da hangi nedenle olursa olsun bilgi gereksinimini öncelikle internet üzerinden edinme eğilimindedir. Yayıncılık sektörü doğal olarak toplumun reaksiyonuna göre hizmet üretmekte; yaşanan değişim ve eğilimleri takip ederek kendilerine geleceğe yönelik yeni stratejiler belirlemektedir. Örneğin son on yıl içinde yayıncılık sektöründe basılı yayıncılıktan vazgeçerek, dijital yayıncılığa geçiş yapan pek çok örnek olay yaşanmıştır. Yayıncılar, artık yayıncılık politikalarının bir gereği olarak dijital ortamları kendilerine hedef olarak benimsemiş durumdadırlar. Yaklaşık yüz elli yıldır yayın hayatına basılı olarak devam eden The Oxford English Dictionary 2010 yılında dijital yayıncılığa geçme kararı almış ve basılı yayıncılık devrini sonlandırmıştır. Benzer şekilde Encyclopedia Britannica da 2012 yılından itibaren yalnızca dijital yayınlanan yayınlar grubuna dâhil olmuştur (Baron, 2013). Türkiye’de uzunca yıllar basılı olarak yayımlanan Radikal gazetesi 24 Haziran 2014 tarihinden itibaren yalnızca dijital gazete olarak yayın hayatına devam etme karar almıştır. Benzer şekilde yaklaşık yüz yıldır basılı süreli yayın olarak bürokrasi yaşamının önemli yayın türleri arasında yer alan Resmi Gazete, 2018 yılı içerisinde basılı yayıncılıktan çekilmiştir; tamamen dijital gazete olarak yayınlanmaya devam etmektedir (98 yıllık Resmi Gazete..., 2018). Yayıncılık camiasında bu tercihleri yapmanın pek çok nedeni bulunmaktadır. Toplumun daha uygun koşullarda olanı tercih etme arzusu, bu nedenlerin başında gelse de; yayıncıların yayıncılık maliyetini azaltma ve daha büyük kitlelere ulaşma arzusu da önemli nedenler arasında yer almaktadır. Gazete yayıncılığında maliyetin büyük bölümü basım, dağıtım ve pazarlama giderlerinden oluşmaktadır. Dijital gazetecilikte ise söz konusu alanlar için harcanması gereken maliyet görece düşüktür. Dolayısıyla yayıncılar artan biçimde dijital yayıncılığı tercih etmeye devam etmektedir.

Diğer yandan uzaktan eğitim modeli, bir yandan örgün eğitimi destekleyen yardımcı araç rolünü üstlenirken; diğer yandan eğitimciler arasında bu modelin örgün eğitime alternatif olup olamayacağı tartışılmaktadır. Bu mode-

lin ürünleri olarak bilinen e-içerik ve/veya e-kitap, eğitimcilerin ve öğrencilerin daha fazla kullandığı araçlar olarak eğitim sistemleri içerisinde daha fazla yer almaya devam etmektedir. Açık öğretim sisteminde önceleri öğrencilere kolaylık olması bakımından basılı ders kitaplarının aynı zamanda elektronik sürümleri oluşturulurken; günümüzde bazı eğitim kurumlarının basılı ders kitabı dağıtımından vazgeçtiği, öğrencilere yalnızca dijital kitaplarla hizmet verdiği görülmektedir. Örneğin Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi'nde devam etmekte olan önlisans ve lisans programlarının hiç birisinde ders kitapları basılı olarak öğrencilere iletilmemekte; bunun yerine öğrencilerin e-kitaplardan yararlanabilecekleri bir web portalı kullanılmaktadır (AÖF, 2016).

Yayıncılık dünyası, kütüphanecilik hizmetleri, eğitim sistemi gibi toplum yaşamının pek çok alanında derin izler bırakan dijitalleşme, doğal olarak insanların okuma davranışında da birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Bireysel okuma alışkanlığına ve davranış kalıplarına yön veren dijital okuma, okuma yoğunluğu ve dijital içerik olanakları yönüyle her toplumda farklı özelliklere sahip olabileceği gibi, farklı etkilere de neden olabilmektedir. Toplum içinde okuma eylemine en yakın grup, eğitim sisteminin öncül grubu olan öğrencilerdir. Toplumun teknoloji duyarlılığı ve benimseme eğilimi yüksek grubunu oluşturan gençler, sosyal yaşamda dijital okuma eyleminin gözlemlenebileceği en ideal kesimdir. Bu bakımdan, bu araştırmada söz konusu sosyal kesimin okuma, okuma alışkanlığı, okuma kültürü ve dijital okuma konularındaki tutum, davranış ve eğilimleri literatüre dayalı olarak saptanmakta ve tartışılmaktadır. Dolayısıyla araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin dijital okuma kültürü konusunda sergiledikleri tutum ve davranışlarına ilişkin saptanan ve yorumlanan bulgular, başta kütüphanecilik, yayıncılık ve eğitim sistemi olmak üzere, öğrenci ve toplum yaşamı için yol gösterici yararlılıklar ihtiva etmektedir.

Amaç ve Yöntem

Okuma olgusu; okuma alışkanlığı, okuma davranışı, okuma kültürü ve okuma türü gibi çok farklı özellikler barındırmaktadır. Bu özelliklere günümüzde bir de dijital ortamlarda sürdürülen bir eylem olarak 'dijital okuma' eklenmiştir. Günümüz insanı sahip olduğu dijital olanaklardan çok yoğun olarak yararlanmaktadır ve doğal olarak dijital okuma eyleminin bir katılım-

cıdır. İnternet ve mobil araç kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte yer ve zaman kısıtları ortadan kalkmıştır. Günümüz insanı, evde, sokakta, okulda ya da markette anlık dijital içerik paylaşan ve/veya bu paylaşımlardan yararlanan davranışlar sergilerken, dijital okuma pratiği de kazanmıştır.

Dijital okuma konusunda araştırma sonuçları olmaksızın ne mevcut duruma ilişkin somut verilere sahip olmak, ne de dijital okuma niteliklerini geliştirmeye yönelik başarılı politikalar ve uygulamalar ortaya koymak mümkündür. Bu bakımdan çalışmanın genel amacı, Türkiye’de üniversite öğrencilerinin dijital okuma becerilerini, davranışlarını, algı ve eğilimlerini saptayarak, mevcut durumu ortaya çıkarmaktır. Üniversite öğrencilerinin okuma metninin niteliğine yönelik gösterdikleri reaksiyonların ve bu tepkilerde etkili olan faktörlerin neler olduğunu belirlemek, bu araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Amaca, öğrencilerin dijital metin ve/veya elektronik kitap ile kâğıt metin ve/veya basılı kitaplar arasında sergiledikleri reaksiyonları ve eğilimleri saptayarak ulaşılmaktadır. Dijital okuma sürecinde yaşanan sorunlar ile zayıf özellikleri saptamak ve sorunun çözümüne yönelik çıkarımlar yapmak da bu araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, betimleyici araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan tarama modelleri, belli bir zaman kesiti içinde ortaya çıkan olay, nesne, grup, birey veya durumları var olduğu şekliyle betimlemeye çalışan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2005; Neuman, 2007). Betimleyici yöntem belli bir durumu tespit etmeye yönelik araştırma modelidir. Betimleyici araştırma kapsamında genel olarak, davranışlar, tutumlar, inançlar, görüşler, değerler, ilkeler, özellikler, beklentiler, bilgiler ve sınıflandırmalar incelenir (Neuman, 2007).

Araştırmada öncelikle, dolaylı gözlem veri toplama tekniği olarak kaynak taraması tekniğinden yararlanılmıştır (Aziz, 2008, s. 74). Veri derleme tekniklerinden biri olan anket uygulaması, veri analizi ve özetleme işlemlerinden yararlanılması nedeniyle bu çalışma nicel araştırma türü içerisinde yer almaktadır. Veri toplama aracı olarak, konu kapsamında geliştirilen anket formundan yararlanılmıştır.

Anket formu ile elde edilen verilerin çözümlemesi SPSS yazılımı aracılığıyla yapılmış, katılımcıların yanıtları sayısal ve yüzdesele dağılımları gösteren frekans ve çapraz tablolar şeklinde özetlenmiştir. Araştırma verileri, devlet ve

vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilerden elde edilmiştir. İnternet yoluyla paylaşılma açılan anket formu, toplam 320 katılımcı tarafından yanıtlanmıştır. Çalışmada örneklem tekniği olarak uygun örneklem (convenient sampling) tercih edilmiştir.

Bulgular

Anket formunda okuma olgusu ile ilgili ve/veya okuma süreci boyunca ortaya çıkan duygu ve davranış özelliklerinin geleneksel ve dijital okuma ortam ve materyallerinde ne şekilde kendini gösterdiğini belirlemeye yönelik soru ve önermelere yer verilmiştir. Bunlar, derin okuma, okumada isteklilik, hızlı okuma, okuduğunu hatırlama, okurken düşündürme ve stres gibi psikolojik pek çok durumun dijital ve geleneksel okuma ortam ve materyalleri üzerindeki yansımalarını saptamaya yönelik hazırlanmıştır.

Demografik ve Sosyal Özellikler

Söz konusu saptamaları yapabilmek için anket tekniğinden yararlanılmıştır. 320 katılımcının yanıtladığı anket formlarının, kamu üniversitesi ve vakıf üniversitesinde öğrenim görmekte olan tür öğrenci grubuna ulaştırılması konusunda özen gösterilmiştir. Katılımcıların bir kısmı anket formunun bazı sorularına yanıt vermediği için her bir tabloda toplam katılımcı sayısı farklılık sergilemektedir. Sonuçların belirli bir bölge ile sınırlı olmamasını sağlayabilmek için, üniversitelerin sosyal medya grupları ve öğrenci topluluklarından destek alınmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin hemen her bölgesinden, çok sayıda üniversitenin öğrencileri anket uygulamasına katkıda bulunmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	186	58,1
	Erkek	134	41,9
Üniversite Türü	Devlet üniversitesi	238	74,4
	Vakıf üniversitesi	76	23,8
	Yanıtsız	6	1,9
Öğrenim Durumu	Ön lisans programı	38	11,9
	Lisans programı	258	80,6
	Lisansüstü programı	24	7,5
Gelir Durumu	Alt gelirli grup	78	24,4
	Orta gelirli grup	228	71,2
	Üst gelirli grup	14	4,4
Toplam		320	100

Konu hakkında derlenen verilerin hangi etkene bağlı olarak daha fazla değişim gösterdiğini anlayabilmek için anket formunda katılımcıların bireysel ve sosyal özelliklerini içeren sorulara yer verilmiştir. Konunun özünü oluşturan yargısal değişkenlerin her biri, katılımcıların olgusal değişkenlerinin her biri ile eşleştirilmiş; daha sonra SPSS yazılım aracılığıyla çapraz tablolar oluşturulmuştur.

Anket soruları arasında doğrudan konu ile ilgili önermeler, içeriğine göre iki konu grubu altında sınıflandırılmıştır. İlk grupta okunan metin ve/veya ortamlara karşı sergilenen *fiziksel reaksiyonu* saptamaya yönelik üç önerme; ikinci grupta ise okunan metne ve/veya ortama karşı sergilenen *duygusal reaksiyonlarını* ölçmeye yönelik yedi önerme yer almaktadır.

Okuma Düzeyi

Okuma, entelektüel bir çabaya dönüştüğünde bireyin yaşamında daha derin izler bırakacak bir yapıya bürünmüş olur. Okumanın entelektüel çabaya dönüşebilmesi için söz konusu eyleme ayrılan sürenin uzun olmasına ve eylemin zaman içinde ardışık olarak yapılmasına ihtiyaç duyulur. Bununla birlikte eylemin eleştirel ve derin yapılması da okumanın entelektüel çabaya dönüşmesine katkıda bulunur. Bu düzeyi dolaylı olarak saptamaya yardım-

cı olabilmesi amacıyla katılımcılara okuma eyleminin neresinde olduklarını gösterecek iki soru yöneltilmiş ve elde edilen veriler Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Okuma Profilleri

		N	%
Okuma Düzeyi	Az Okuyanlar	83	25,9
	Orta Düzeyli Okuyanlar	190	59,4
	Çok Okuyanlar	47	14,7
Okuma Düzeni	Düzensiz Aralıklarla Okuyanlar	222	69,4
	Düzenli Aralıklarla Okuyanlar	98	30,6
Toplam		320	100

Öğrenciler kendilerini okuma yoğunluğu bakımından ağırlıklı olarak orta düzeyli okuyanlar grubu içinde tanımladıkları; okuma düzeni bakımından ise düzensiz aralıklarla okuyanlar arasında gördükleri saptanmıştır. Yanıtlayıcıların yaklaşık % 26’sının az okuyanlar arasında yer aldığını; % 69’unun ise okuma pratiği konusunda düzensiz olduğunu itiraf etmesi oldukça düşündürücü bir durumdur. Diğer bir deyişle, okuma pratiği söz konusu katılımcıların çoğunluğu açısından henüz bir alışkanlık hâline gelmemiş, gündelik yaşantının olağan bir pratiği hâline dönüşmemiştir. Bu durum ise sosyolojik bakış açısıyla önemli bir boş zaman faaliyeti olan okumanın katılımcılar tarafından yeterince getirilmediğini ortaya koymaktadır. Sosyolojik bakış açısı ile ‘boş zaman’ kavramı, toplum içindeki yaşantıyı devam ettirme ve/veya gerekli değişimi gerçekleştirme sürecinde içinde bulunulan ve/veya yaşanılan zamanı ifade etmektedir. Kitap okuma davranışı da toplumsal ilerlemenin ve/veya değişimin yaşanması için bir kaynak olarak kabul edildiği takdirde, söz konusu davranışın katılımcılar arasında yaygınlık göstermemesi, sosyal değişimin ve/veya ileriye gidebilmenin önünde dikkat çekilmesi gereken bir sorun olarak durmaktadır.

Fiziksel Reaksiyonlar

Okuma eyleminin niteliğini belirleyen farklı etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler birbirleri ile karmaşık etkileşim içindedirler ve bu bağlantıların tümü ile birbirlerinden ayrılması mümkün değildir. Okuyucunun fiziksel özellikleri (göz sağlığı gibi), okunan metnin fiziksel özellikleri okuma eyleminin gerçekleşmesi sürecinde aktif olan unsurlar arasındadır.

Göz Yorgunluğu

Okuma, anlatının kodlar yoluyla iletilmesi ve çözümlenerek anlaşılması sürecinin bütününe ifade eder. Bu bütüne hizmet eden en önemli duyu organı gözdür. Okumanın ve/veya okunan ortamın, okuma eylemine göz yorgunluğu şeklinde olumsuz bir yansıması olabilmektedir. Okuma eylemi içinde göz yorgunluğu, eylemin süresi, okuma materyalinin niteliği, göz sağlığı gibi pek çok etkene bağlı olarak ortaya çıkabilir. Bu çalışmada ise konunun amacına uygun olarak göz yorgunluğuna hangi tür materyalin ve/veya metnin daha fazla etki ettiği saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara hangi tür kitabın/metnin göz yorgunluğuna daha az etki ettiğini saptamak amacıyla bir önerme yöneltilmiştir. Söz konusu değişken, katılımcıların okuma düzeyleri ile karşılaştırılarak Tablo 3'te listelenmiştir.

Tablo 3: Göz Yorgunluğunun Okuma Tercihine Etkisi

	Az Okuyanlar		Orta Düzeyli Okuyanlar		Çok Okuyanlar		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gözlerim için daha uygun buluyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	7	8,5	10	5,3	3	6,4	20	6,3
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	60	73,2	155	82,0	41	87,2	256	80,5
Farklı Değil	10	12,2	16	8,5	3	6,4	29	9,1
Fikrim Yok	5	6,1	8	4,2	0	0	13	4,1
Toplam	82	100	189	100	47	100	318	100

Çıkan sonuçlar katılımcıların önemli bir bölümünün basılı kitabı ve/veya kâğıt metni okuma sırasında gözleri için daha yararlı bulduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların yalnızca % 6,3'ü ise elektronik kitap ve/veya dijital

metni okumanın gözlerine daha yararlı olduğunu beyan etmektedir. Basılı kitap-kâğıt metin okumayı tercih edenlerin oranlarındaki kademeli artış (% 73,2 - % 82,0 - % 87,2) çok okuyanların az okuyanlara oranla basılı kitap-kâğıt metin okumayı daha yararlı bulduklarını ortaya koymaktadır. Okuma konusunda daha tutkulu ve dolayısıyla deneyimli olanlar, göz sağlıkları için basılı kitabı ve/veya kâğıt metni daha yararlı bulduklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların eğitim geçmişlerinin çoğunlukla basılı materyaller üzerinde sürdürülmüş olmasının bu eğilime etki etme olasılığı yüksektir. Zira halen üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin ilk, orta ve lise eğitimleri büyük oranda basılı kaynaklar üzerinde sürdürülmektedir. Eğitim yöntem ve uygulamaları, katılımcıların dijital kaynakları okuma pratiğine yönelik kullanmalarını alışkanlık kapsamında etkilemiş olabilir. Teknolojik araçların çoğunlukla iletişim amacı ile kullanılmasının farklı kaynaklar (reklam gibi) ile ön plana çıkarılması ve dijital araçlara ilişkin söylemlerin ağırlıklı olarak bu şekilde inşa edilmesi katılımcıların söz konusu dijital geçiş ve materyallerin okuma faaliyeti için birer araç olabileceği gerçeğini fark etmelerini sınırlamış olabilmektedir.

Kullanım İşlevselliği

Eğitimde başarı, önemli etkenlerden biri olarak okuma materyalinin psikolojik ve fizyolojik olarak kişisel gereksinimleri karşılması ile elde edilir. Okuma ortamı, bireysel isteklere göre değişiklikler gösterebilir. Okuma ortamında bireysel isteklerin karşılanması, okuma başarısını artıran etkiye neden olur. Örneğin kimi insan okuma eylemini oturarak yapmaktan haz duyarken, kimisi uzanarak okumaktan keyif alabilmektedir. Benzer şekilde okuma materyalinin seyahat sırasında kolay taşıyabilmek ve/veya günlük iş yaşamı içinde çantasında bulundurmaya ve vakit buldukça okuyabilmek için daha hafif ve küçük boyutlu olanlar arasından seçenler olabilmektedir. Bu bakımdan çalışmada, işlevselliği yönüyle okuma materyalinin elde tutulması, taşınması ve kullanımı konularıyla ilgili katılımcıların tercihlerini hangi türden yana yaptıklarını sorgulama gereği duyulmuştur.

Tablo 4: Okuma Ortamının İşlevselliği

	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Elle tutma, taşıma ve kullanma konularında daha işlevsel buluyorum.						
Elektronik Kitap – Dijital Metin	76	40,9	59	44,7	135	42,5
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	84	45,2	50	37,9	134	42,1
Farklı Değil	6	10,8	18	13,6	38	11,9
Fikrim Yok	6	3,2	5	3,8	11	3,5
Toplam	186	100	132	100	318	100

Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların her iki araç ve ortama karşı eğilimlerinin eşit şekilde dağıldığı görülmektedir. Buna göre metni okuma, taşıma ve kullanma hususlarında elektronik/dijital ortamları tercih edenlerle, basılı/kâğıt ortamları tercih edenler % 42 ile eşit oranda dağılım göstermektedir. Diğer yandan kadınların basılı kitap ve/veya kâğıt metne olan eğilimlerinin ise % 45,2 ile erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Erkeklerin kadınlara göre teknoloji tutkusunun kadınlara oranla daha baskın olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum, genel olarak erkeklerin teknolojik araç ve hizmetlere daha fazla eğilim içinde olmalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sayfa Konforu

Okuma başarısı, ortamının okuma performansını üst düzeye çıkaracak koşullara sahip olmasıyla elde edilebilecek bir kazanımdır. Dolayısıyla rahatlık, konfor, estetik ve dinginlik ölçütleri içinde oluşturulan okuma ortamları, okumanın süresi, derinliği, anlaşılabilirliği gibi özelliklerine olumlu yönde etkileri olur. Kitapların yaprak ve/veya sayfalarla göre biçimlendirilen formatı, yüzyıllardır bilinen ve kullanılagelen bir yayıncılık kalıbıdır. Yüzyıllardır kullanılan bu kalıbın, dijital biçimde oluşturulan metin ve/veya kitaplarda anlamı kalmamıştır. Zira dijital ortamlarda bir kitap bir sayfa üzerinde tamamlanabilmektedir. Buna rağmen gelenekselleşmiş sayfalandırma yapısının dijital ortamlarda korunmasına yönelik hassasiyetin devam ettiği de görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı söz konusu durumu hakkında katılımcıların eğilimlerini saptamak çalışmanın amaçları içinde yer almaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda katılımcılara ‘sayfalarını çevirmeyi/takip etmeyi daha konforlu buluyorum’ önermesi yöneltilmiş ve hangi ortam/materyali daha çok benimsedikleri saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Sayfa Takibin

Sayfalarını çevirmeyi/takip etmeyi daha konforlu buluyorum.	Devlet		Vakıf		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Elektronik Kitap – Dijital Metin	41	17,4	21	28,0	62	20,0
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	172	73,2	43	57,3	215	69,4
Farklı Değil	13	5,5	10	13,3	23	7,4
Fikrim Yok	9	3,8	1	1,3	10	3,2
Toplam	235	100	75	100	310	100

Tabloda % 69,4 gibi yüksek bir oranla katılımcıların, basılı kitaplarda ve kâğıt metinlerde sayfa çevirmenin ve takip etmenin daha konforlu olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların toplumun geneline nispeten daha genç bir grubunu temsil ettiği düşünülürse, çıkan sonuçların oldukça ilginç olduğu düşünülebilir. Zira genç nüfusun sürekli meşgul oldukları akıllı telefonlarında okuma, görme ve dinleme serüvenleri boyunca sürekli sayfa çevirdikleri bilinmektedir. Dışarıdan gözlemlendiğinde ellerindeki cihazlarla sürekli meşgul olmaları, onların ilgilendikleri mecrayı koşulsuz kabul ettikleri ve dahası sayfalar arasında dolaşmaktan memnun oldukları izlenimini uyandırmaktadır. Teknolojinin sunduğu hızlı ve daha az zahmetli dokunmatik olanaklara rağmen, kâğıt ortamlı bir sayfayı çevirmeyi ve takip etmeyi daha konforlu bulmaları oldukça ilginç bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Aynı zamanda sonuçlar devlet üniversitelerine mensup katılımcıların basılı kitap ve/veya kâğıt metin üzerinde sayfa takibini yaklaşık % 16'lık farkla daha fazla tercih etmeleri de ilginç sonuçlardan biridir. Sonuçların bu şekilde çıkmış olması vakıf üniversiteye mensup katılımcıların dijital araç-gereç ve materyalleri daha kolay sahiplenebilmeleri ve dolayısıyla söz konusu ortamlara daha kolay adapte olabilmeleri ile açıklanabilir.

Duygusal Reaksiyon

Sosyolojinin önemli isimlerinden Weber (1964), sosyal eylem kavramının içeriğinden bahsederken eylemin gerçekleştiği taraflar arasındaki karşılığın önemine dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile taraflar arasında yapılan fiil özelinde bir karşılıklı alışveriş söz konusu olmaz ise, eylemin sosyal niteliği söz konusu değildir. Bu süreçte kişilerin eyleme yükledikleri anlamlar da

önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Kişi, basit bir şekilde uyarana tepki de bulunan bir nesne değildir. Eyleme belirli bir anlam, duygu yükleyen aktif bir öznedir. Bu görüşten yola çıkılarak, kitap okuma eyleminin basit bir etki tepki süreci olduğunu ifade etmenin sınırları olduğunu ileri sürmek mümkündür. Okumanın başlaması ve devam etmesinde okuyucunun eyleme ya da eylemin gerçekleştiği ortam ve materyallere yönelik yüklediği anlamlar oldukça önemlidir. Bu başlık altında da bu bağlar ile ilgili olarak katılımcıların değerlendirmeleri yer almaktadır.

Doğal Ortam

Kent yaşamından bunalan günümüz insanı, doğaya ve doğallığa gösterdiği ilgi her geçen gün artmaktadır. Okuma materyali içerik ve biçim bağlamında insanı doğaya ve doğallığa taşıyabilecek fiziksel ve duygusal özellikler barındırmaktadır. İçeriği itibarıyla materyalin konusu doğa ise eserin bireyi doğa ile bütünleştirebilmesi mümkündür ve okuma metinleri bu rollerini yüzyıllardır sürdürmektedir. Dijitalleşme ile birlikte toplumda insanın özünden koparıldığı ve doğal yaşamdan uzaklaştırıldığı düşüncesi hâkim olmaya başladı. Aynı zamanda ekranların okuma etkinliğini sürdürme sırasında insan sağlığına ve anlama becerisini olumsuz etkilerinin olması (Güneş, 2010), geleneksel okuma ortamlarının daha doğal ortamlar biçiminde tanımlanmasına neden olmaktadır. Daha önceleri bu düşüncenin farkına bile varmak mümkün olmaz iken; dijital ortamlar, geleneksel yayıncılığın aktörleri olarak basılı eserlerin bu yönünü de görmeyi sağlayacak bir olgunun doğmasına yol açmıştır. Belki de bu sürece bir tepki olarak kitap kurtları her zaman basılı kitaba olan bağlılıklarını dile getirmektedirler. Buna karşın teknolojiyi insan yaşamı için daha yararlı görenler de dijitalleşmenin aynı zamanda doğayı daha önceki dönemlerde olmadığı kadar koruduğunu iddia etmektedirler (Güven, 2017). Bu fikri savunanlar e-devletle birlikte kâğıt tüketiminin büyük oranda azalacağı ve bu nedene doğanın daha az tahrip olacağı iddiasıyla dijitalleşme sürecinin yararlılıklarına örnekler vermektedir.

Buna rağmen özellikle teknoloji ile yaşamının belirli döneminden sonra tanışan dijital yerlilerin okuma eylemlerini kâğıt ve kitap gibi geleneksel ortamlar üzerinde yapmaktan keyif aldıkları sayılısından hareketle, araştırmada toplumda bu düşüncenin doğru olup olmadığının sınanması gerekli bulunmuştur. Okuma ortamında doğallığa karşı yaklaşımlarını derleyebilmek

açısından katılımcılara 'bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha doğal buluyorum' önermesi yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6: Okuma Ortamının Doğallığı

	Az Okuyanlar		Orta Düzeyli Okuyanlar		Çok Okuyanlar		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha doğal buluyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	9	11,0	9	4,8	1	2,1	19	6,0
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	63	76,8	166	87,8	42	89,4	271	85,2
Farklı Değil	6	7,3	10	5,3	4	8,5	20	6,3
Fikrim Yok	4	4,9	4	2,1	0	0	8	2,5
Toplam	82	100	189	100	47	100	318	100

Katılımcıların, büyük oranda basılı kitaplar ve/veya kâğıt metinler üzerinde okumayı daha doğal bularak tercihlerini bu yönde kullandıkları görülmektedir. Elektronik kitap ve/veya dijital metin üzerinde okumayı sadece % 6'lık bir kesimin daha doğal bulmuş olması şaşırtıcı değildir. Zira dijital ortam ve/veya metinlerin insanlık tarihi içindeki konumu oldukça yenidir ve bu nedenle içinde bulunduğumuz zaman dilimi içinde toplumun dijital ortam ve/veya metinleri doğal kategorisi içinde değerlendirmesi beklenemez.

Tabloda iki değişken arasında ortaya çıkan ters yönlü ilişki ise dikkate değer bir sonuçtur. Az okuyanlar ile çok okuyanların okuma ortamlarının doğallığı konusunda yaptıkları değerlendirmelerin ters yönlü olarak farklılaştığı görülmektedir. Basılı kitap ve/veya metinler üzerinde okumayı doğal bulanlar arasında az okuyana doğru oransal olarak artış yaşanırken; elektronik kitap ve/veya dijital metin okumayı doğal bulanlar arasında ise az okuyana doğru bir azalma olduğu görülmektedir. Bu durum insanların okumaya zaman ayırdıkça basılı eserler ve/veya kâğıt metinler üzerinde okumayı daha doğal bulduklarını ortaya koymaktadır.

Kişiyeye Özel Okuma

İnsan yaşamında yeri olan her ortam ve aracın kişisel eğilimlere göre şekillenmesi yararlılıkları beraberinde getirebilmektedir. Bilişim teknolojileri

bağlamında birey ve toplum yaşamında kullanılmak üzere tasarlanan ürün ve hizmetlerde daha etkili olabilmek amacıyla kişiselleştirme yapılabilir. Örneğin kişisel ve kurumsal yazılımlar ile topluma açık daha hacimli bütünleşik yazılımlar bireysel gereksinimlere göre kişiselleştirilebilmektedir. Kullanıcı arayüzlerinin dil, renk, menü, parlaklık gibi hususlarda biçimlendirilebilmesi bu hususta bilinen örnekler arasındadır. Basılı materyallerin tersine elektronik kitap ve/veya dijital metinlerin kişiselleştirilebilir olması, toplumda bu tür materyalin tercih edilmesinde belirleyici faktörlerden biri olabilir. Bu bağlamda konu hakkında farkındalık ölçmek ve iki ortam arasında kişiye özelliğ bağlamında hangisinin daha fazla tercih edildiğini saptamak amacıyla katılımcıları bir önerme yöneltmiş ve derlenen veriler Tablo 7’de listelenmiştir.

Tablo 7: Okuma Ortamında Kişiselleştirme

Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha kişiye özel buluyorum.	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Elektronik Kitap – Dijital Metin	23	12,4	23	17,6	46	14,5
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	136	73,1	78	59,5	214	67,5
Farklı Değil	23	12,4	19	14,5	42	13,2
Fikrim Yok	4	2,2	11	8,4	15	4,7
Toplam	186	100	131	100	317	100

Katılımcılar verdikleri yanıtlar ile elektronik/dijital ve basılı/kitap ortamları arasında daha çok basılı kitap ve/veya kâğıt metin üzerinde okumayı kişiye özel bulduklarını beyan etmektedirler. Elektronik/dijital araçların sunduğu olanaklara rağmen katılımcıların yalnızca % 14,5’i bu ortamı daha kişiye özel bulduklarını anlaşılmaktadır. Cinsiyet dağılımının incelendiği diğer bulgularda olduğu gibi burada da erkek katılımcılar, elektronik kitap/dijital metin üzerinde okumayı daha yüksek oranda kişiye özel görmektedir. Bu durum benzer şekilde erkeklerin genel olarak teknoloji eğiliminin daha fazla olmasının yaptığı tercihe yansımaları olarak açıklanabilir.

Eğlenceli Okuma

Okuma eylemi, kendini çevreleyen bir takım etkenlerden etkilenebilir ve buna bağlı olarak farklı özellikler sergileyebilir. İletinin içeriği ve yapısal özel-

likleri okumayı eğlenceli kılan iki önemli etkidir. Okuma yoluyla aktarılan iletinin içeriği ona duyulan sempatiyi artıran öncelikli unsur olsa da, iletinin sembolleri, biçimsel özellikleri ve içinde bulunduğu ortamlar da eğlenceli olmasına etki eden diğer faktörler arasında yer alır. Okunan materyalin hangi türünün ve ortamının okumayı daha fazla eğlenceli kıldığı saptanmasıyla, geleceğin okuma materyalleri olarak görülen dijital ortamlara yönelik doğru planlamaların yapılması sağlanabilir. Bu bakımdan anket uygulaması içinde katılımcılara 'bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha eğlenceli buluyorum' önermesi yöneltilerek söz konusu amaca yönelik bulgular elde edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8: Okumanın Eğlenceye Etkisi

	Az Okuyanlar		Orta Düzeyli Okuyanlar		Çok Okuyanlar		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Bu tür/ortam üzerinde okuma eylemini daha eğlenceli buluyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	25	30,5	38	20,2	8	17,0	71	22,4
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	46	56,1	125	66,5	31	66,0	202	63,7
Farklı Değil	7	8,5	18	9,6	7	14,9	32	10,1
Fikrim Yok	4	4,9	7	3,7	1	2,1	12	3,8
Toplam	82	100	188	100	47	100	317	100

Katılımcılar arasında elektronik kitap ve/veya dijital metin üzerinde okumayı daha eğlenceli bulanların oranı % 22,4, iken basılı kitap ve/veya kâğıt metin üzerinde okumayı eğlenceli bulanların oranı ise % 63,7'dir. Bu oranlar dijital araç ve ortamlara diğer yaş gruplarına nispeten daha fazla eğilim gösteren öğrenciler arasında halen basılı kitabın ve kâğıt metnin eğlenceli bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte önermeye verilen yanıtlar okuyan türleri ile karşılaştırıldığında az okuyanlar ile çok okuyanlar arasında yapılan tercihin anlamlı biçimde farklılaştığı görülmektedir. Az okuyanlar arasında elektronik kitap ve dijital metin oranı (% 30,5), sırasıyla orta düzeyli okuyarlarda azalmakta (%20,2) ve çok okuyarlarda ise daha da düşmektedir (% 17). Bu durum okuma eylemini daha güçlü yapanların okuma materyali olarak daha çok basılı kitaplardan ve/veya kâğıt metinden keyif aldıklarını göstermektedir. Okuma eylemini daha uzun ve güçlü yapanların daha eğlenceli buldukları materyalin basılı kitap ve/veya kâğıt metin olması oldukça

düşündürücü bir durumdur. Zira üniversitede öğrenim görmeleri ve dolayısıyla yenilikleri daha yakından ve yoğun gören grupta yer almaları, teknolojiye daha fazla eğilim gösteren grup olmaları tercihlerinin elektronik kitap ve/veya dijital metin olması yönünde beklentiye neden olmaktadır.

Dinlendirici Materyal/Ortam

Pek çok amaca bağlı olarak yapılan okuma eyleminin, bazen hayal dünyasında gezinmek, ortam değiştirmek ve bir anlamda terapi görmek için sürdürüldüğü bilinmektedir. Okuma eyleminin bu özellikleri, eylemin dinlendirme amacıyla da sürdürüldüğüne işaret etmektedir. Okuma eyleminin dinlendirici olma özelliği daha çok materyalin içeriği ile şekillense de biçimsel özellikleri veya ortamın türü de okumanın dinlendiricilik özelliğini belirleyici bir etken olabilmektedir. Basılı bir kitabın rengi, biçimi, kokusu ve görüntüsü gibi pek çok özelliğinin okuyana dinginlik verdiği ve rahatlattığı konu hakkında hazırlanan literatürde ifade edilmektedir. Benzer değerlendirmelerin elektronik kitap ve dijital metinler için de yapıp yapılamayacağı veya söz konusu ortamların basılı kitap ve kâğıt metinler kadar dinlendirici özelliklere sahip olup olmadığı belirsizliğini korumaktadır. Bu bakımdan anket uygulamasında yer verilen 'okuma eyleminde daha dinlendirici materyal/ortam olarak değerlendiriyorum' önermesi ile katılımcıların konu hakkında düşüncelerinin saptanması yoluna gidilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9: Okumanın Dinlendirici Etkisi

	Alt Gelirliler		Orta Düzeyli Gelirliler		Üst Düzeyli Gelirliler		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuma eyleminde daha dinlendirici materyal/ortam olarak değerlendiriyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	7	9,0	13	5,8	1	7,1	21	6,6
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	59	75,6	183	81,3	13	92,9	255	80,4
Farklı Değil	11	14,1	19	8,4	0	0	30	9,5
Fikrim Yok	1	1,3	10	4,4	0	0	11	3,5
Toplam	78	100	225	100	14	100	317	100

Derlenen veriler katılımcıların %80,4 oranlık büyük bir kısmı basılı kitabı ve/veya kâğıt metni diğer türe göre daha dinlendirici bulduklarını orta-

ya koymaktadır. Bu kategoride elektronik kitapları ve/veya dijital metinleri tercih edenlerin yalnızca % 6,6'lık küçük bir kesim tarafından temsil edildiği görülmektedir. Ayrıca gelir seviyesi ve dinlendirici materyallerin tercihi arasında da anlamlı bir ilişkinin varlığı görülebilmektedir. Katılımcıların gelir seviyesi arttıkça basılı kitapları ve/veya kâğıt metinleri okumanın daha fazla dinlendirici olduğuna inananların sayısında derin bir ayrışma şeklinde olmasa da artış olduğu gözlemlenmektedir.

Rahatsızlık / Gerginlik

Okuma, özellikle alışkanlık kazanamamış bireylerin sabretme konusunda zorlandıkları bir eylem türüdür. Okuma alışkanlığı serüvende başlangıç seviyesinde olan okuyucularda bazen sabırsız olma davranışı görülebilmektedir. Bu nedenle bu profil grubuna çoğunlukla heyecan veren kitapları okuması önerilir. Uzun vadede anlaşılabilir, bütünlük içinde okuduğunda yararlı olabilecek uzun ve görece sıkıcı eserler başlangıç seviyesinde bir okur için eğlenceli olmayabilmektedir. Bazen okunan materyalin özellikleri de okumada sıkıcılık ve sabırsızlık yaratabilmektedir. Örneğin elektronik araçlar ve dijital metinler üzerinde okumanın genellikle sabırsızlık oluşturduğu yönünde bir anlayışın olduğu bilinmektedir (Güneş, 2010, 11) Bu hususların hangi tür materyal ve/veya metin üzerinde daha çok ortaya çıktığını anlayabilmek için katılımcılara 'okuduğumda daha fazla rahatsızlık/gerginlik hissediyorum' önermesi yöneltilerek konu hakkında görüşleri derlenmeye çalışılmıştır (Tablo 10).

Tablo 10: Okumadan Doğan Rahatsızlık/Gerginlik

	Ön Lisans		Lisans		Lisansüstü		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuduğumda daha fazla rahatsızlık/gerginlik hissediyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	14	37,8	141	54,9	6	25,0	161	50,6
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	5	13,5	22	8,6	0	0	27	8,5
Farklı Değil	7	18,9	38	14,8	12	50,0	57	17,9
Fikrim Yok	11	29,7	56	21,8	6	25,0	73	23,0
Toplam	37	100	257	100	24	100	318	100

Tabloya bütün olarak bakıldığında katılımcıların üzerinde okuduğunda rahatsızlık ve gerginlik duyduğu türün yüksek oranda elektronik kitap ve/

veya dijital metin olduğu görülmektedir. Duyulan rahatsızlık durumunun en düşük olduğu grup lisansüstü öğrencilerdir. Katılımcılar arasında iki ortamı farklı görmeyenlerin kabaca % 18 civarında olduğu; fikir beyan edemeyenlerin de % 23'lük bir oranla temsil edildiği görülmektedir. Aynı zamanda basılı kitap ve/veya metin üzerinde okurken rahatsızlık/gerginlik duyanların oranı, eğitim seviyesi yükseldikçe azalmaktadır. Lisans öğrencilerinin ön lisans öğrencilerine göre elektronik kitap ve/veya dijital metinler üzerinde okurken daha fazla rahatsızlık duyduklarını ifade etmeleri de konunun eğitim seviyesi ile korelasyon içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Diğer eğitim düzeylerinin aksine lisansüstü öğrencilerin iki ortam/materyal arasında farklılık olmadığını beyan edenlerin % 50'ler civarında olması dikkate değer bir durumdur.

Sıkıntı

Okuma süreci pek çok nedene bağlı olarak etkilenebilmektedir. Okuma süresi, tür, üslup, uzunluk, akıcılık, biçimsel düzenleme, yazım kuralları gibi etkenlerin tesiri altında şekillenir. Bunlardan biri ya da bazılarında okuyucuyu rahatsız eden hususların belirginleşmesi, okuma süresinin kısılmasına neden olabilmektedir. Okuma materyalinin okuyucunun duygusal ve/veya fiziksel açılardan olumlu reaksiyonlar göstermesine neden olacak özelliklere sahip olması önemlidir. Bu nedenle okuma materyallerinde ve/veya ortamlarında okuyucuyu yoran ve sıkılmasına neden olabilecek özelliklerin olabildiğince ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekir. Araştırmada okuma sırasında daha fazla sıkıldığı türü saptayabilmek amacıyla katılımcılara bir önerme yöneltilmiş ve derlenen veriler Tablo 11'de özetlenmiştir.

Tablo 11: Okumadan Doğan Sıkıntı

	Ön Lisans		Lisans		Lisansüstü		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Okuduğumda daha fazla sıkılıyorum.								
Elektronik Kitap – Dijital Metin	15	40,5	132	51,4	11	45,8	158	49,7
Basılı Kitap – Kâğıt Metin	8	21,6	29	11,3	0	0	37	11,6
Farklı Değil	9	24,3	51	19,8	13	54,2	73	23,0
Fikrim Yok	5	13,5	45	17,5	0	0	50	15,7
Toplam	37	100	257	100	24	100	318	100

Bir önceki tablo sonuçlarına benzer şekilde sonuçlar, katılımcıların % 49,7 ile elektronik kitap ve/veya dijital kitap okurken daha fazla sıkıldıklarını ortaya koymaktadır. Yine benzer şekilde katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça basılı kitap veya kâğıt metin üzerinde okurken sıkılma düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Lisansüstü öğrencilerinin yarıya yakını elektronik kitap ve/veya dijital metin üzerinde okumanın daha fazla sıkıntı verdiğini beyan etmelerine rağmen, % 54'lük diğer bölümü iki tür arasında farklılığın olmadığını ifade etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Okuma, gereksinim duyulan konuların sembollere dönüşmüş kodlarını gözleme, anlama, algılama, düşünme ve yorumlama süreçlerinden oluşan çok boyutlu bir eylemdir. Bu eylemin niteliğini etkileyen çok sayıda ve çeşitlilikte etkenler bulunabilmektedir. Hız, tatmin, eğitim, yoğunluk, kalite, yönlendirme, ihtiyaç gibi gereksinimler okumanın ve okuma ortamının türünü belirleyebilmektedir. Söz konusu etkileşim okumanın süresine, derinliğine ve hazzına da etki etmektedir.

İnsanların doğuştan gelen ya da sonradan kazandığı kişilik özellikleri de okuma davranışlarına etki edebilmektedir. Kişilik özelliklerinin bir yansıması olarak sergiledikleri okuma davranışlarına göre okurlar, bir takım yakıştırmalar altında da sınıflandırılabilirler. Örneğin Shrimplin ve arkadaşlarının (2011, 184-186) yaptıkları çalışmada okurları, basılı ve elektronik metinleri okuma davranışı yönüyle dört farklı okuyucu grubu içinde sınıflandırdıkları görülmektedir: Bunlar, basılı kitabı tercih eden *kitap aşıkları*; elektronik formatları tercih eden *teknoloji düşkünleri* (technophiles); yerine ve zamanına göre ihtiyaçlarına en uygun türü tercih eden *pragmatistler* ve okumaları gereken elektronik metinleri basan *yazıcılardır*.

Dijital okumayı ayrıcalıklı ve sempatik kılan birtakım etkenler bulunmaktadır. Dijital okuma araçları insanı çevreye kuşatmış ve nerede bulunursa bulunsun her ortamda dijital okuma yapabilen bir kimliğe bürümüştür. Örneğin akıllı telefonlar her ortamda günümüz insanının okuma yapmasını olanaklı hâle getirmiştir. Bu olanağın insanlık adına önemli kazanımlar sunduğu düşünülse de şüphesiz bazı değerleri kaybettiğini iddia edenler de bulunmaktadır. Söz konusu kayıplar arasında yüz yüze etkileşimle birlikte sağlanan güven ve gerçekliğin yok olması sıklıkla farklı çalışmalarda dile ge-

tirilmektedir (Eygü ve Karaman, 2013; Odabaş, Odabaş ve Kasapoğlu, 2013). Bununla birlikte, bilişim ve iletişim teknolojilerinin yeni ve farklı, bir o kadar da gerçek yeni sosyallikler yarattığını da unutmamak gerekir. Söz konusu iki görüş arasındaki farklılığın bir yönü ile kuşak çatışması çerçevesince de değerlendirilmesi mümkündür.

Dijital ortamlar üzerinde okuma davranışının toplum içinde gün geçtikçe yaygınlaştığı günümüze kadar yürütülen çalışmaların çoğunda dile getirilmektedir (Ziming, 2012). Okuma eyleminin gün geçtikçe dijital ortamlar üzerinde yoğunlaşmasını, yaşamın bütünüyle dijitalleşmesine neden olan dijital teknolojilerin her alana yayılmasından kaynaklandığını söylemek konuyu izah etmede yeterli olamaz. Dijital teknolojilerin okuyuculara okuma eylemini kolaylaştıran özellikler sunması da toplumda dijital okumanın yaygınlaşmasına neden olan etken arasında yer alır. Çok yüksek hacimli okuma kaynaklarının küçük cihazlar üzerinde taşınabilmesi, keşif ve erişim olanağı tanınması, uzaktan edinmeye uygun olması ve okuyucuların yayıncı ve yazar gibi sorumlulara aynı ortam üzerinde geribildirim yapabilmeleri gibi pek çok özellik dijital okumanın tercih edilmesinin nedenleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada büyük ölçüde üniversite öğrencilerinin okuma eğilimleri ile okunan materyali arasındaki bağlantıların neler olabileceğinin saptanması amaçlanmıştır. Söz konusu saptamaları yapabilmek için okuma süreçleri ile etkileşim içinde olduğu varsayılan iki faktör üzerine yoğunlaşmıştır: Fiziksel reaksiyonlar ve duygusal reaksiyonlar. Her iki başlık ile ilgili alt başlıklar metin içinde ele alınmış ve hemen hemen hepsinde ortak olan noktanın, üniversite öğrencisi katılımcılar arasında basılı kaynak ve materyallere yönelik olumlu tutum ve davranış eğiliminin olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, katılımcılar, gerek fiziksel özellikleri, gerek duygusal olarak anlamlandırma süreçleri ve gerekse okumanın kalitesi açısından değerlendirildiğinde basılı kaynaklara kendilerini daha yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu algı çerçevesinde eylemlerini gerçekleştirmişler ya da gerçekleştirme eğilimi içinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda katılımcıların çoğunlukla “dijital göçmenler” (Prensky, 2001) ya da “kitap aşıkları” (Shrimplin ve arkadaşları, 2011) olduklarını ileri sürmek mümkündür.

Katılımcıların “dijital göçmen” ya da “kitap aşığı” olmasını etkileyen sosyal ve toplumsal etmenlere bakıldığında ise informal ve formal eğitimlerde

kullanılan tekniklerinin ve mantıkların etkili olduğunu görmek mümkün olabilmektedir. Her ne kadar “dijital göçmen” kavramı görece olarak orta kuşak ve ilerisini kapsamakta ise de bu çalışmada daha genç bir kuşağın bu grup içinde değerlendirilmesinde söz konusu eğitim süreç ve tekniklerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin görece olarak Türkiye’de eğitim alanında sınırlı kullanımı, genç kuşağın söz konusu teknolojilerin bu yönü ile tanışmamasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu sınırlılığı aşabilmek için eğitim alanına söz konusu teknolojilerin daha geniş bir şekilde eklenmesi, eğitim alanında dijital okuma ve dijital okuma araçları konularında farkındalık yaratma potansiyeline sahip olacaktır. Teknolojiye yön veren, bu konuda taleplerini dile getiren ve söz konusu taleplerinin gerçekleşmesi için aktif olarak çalışan genç bir neslin oluşabilmesi için bu farkındalığın etkisi oldukça büyüktür. Farkındalık oluşturabilmek için ise bu konuda taraf olan farklı kesimlerin birbirileri ile koordineli olarak girişimlerde bulunmasına gerek duyulmaktadır. Siyasal iktidarların (gerek merkezi gerekse yerel yönetim seviyelerindeki), eğitimcilerin, ebeveynlerin, sivil inisiyatiflerin ve çocuk ve gençlerin birlikte çalışması, istenilen hedeflere ulaşma ve sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

- 98 YILLIK RESMİ GAZETE ARTIK BASILMAYACAK. (2018, 18 Eylül).T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. 18 Şubat 2019 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/98-yillik-resmi-gazete-artik-basilmayacak,702503> adresinden erişildi.
- AKSAÇLIOĞLU, A. G. ve Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3–28.
- ANNAMALAI, S. ve Muniandy, B. (2013). Reading habit and attitude among Malaysian polytechnic students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(1), 32–41.
- AÖF. (2016, 14 Haziran). Atatürk Üniversitesi AÖF Ders Kitapları. 15 Aralık 2017 tarihinde <http://www.ataturk-aof.com/ataturk-universitesi-aof-ders-kitapları/> adresinden erişildi.
- ARSLAN, Y. ve Çelik, Z. Ç. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(26), 113–124.

- AZİZ, A. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BARON, N. S. (2013). Do mobile technologies reshape speaking, writing, or reading? *Mobile Media & Communication*, 1(1), 134-140.
- BAYRAK, H. (2019). 2019 Türkiye internet kullanım ve sosyal medya istatistikleri. *Dijilopedi*. 22 Ekim 2019 tarihinde <https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> adresinden erişildi.
- BÜLBÜL, S. H., Mısırlıoğlu, E. D., Ceyhun, G., Araz, N. C. ve Altuğ, U. (2014). Toplumumuzda okuma alışkanlığı ve medya takibini etkileyen faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(1).
- ELKATMIŞ, M. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının okuma ilgi ve alışkanlıkları. *K.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 1223-1240.
- EYGÜ, H. ve Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36-59.
- FIRAT, H. ve Coşkun, M.V. (2017). Türkçe öğretmeni adaylarının kitap okuma kültürü: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 145-162.
- GÜNEŞ, F. (2010). Öğrencilerde ekran okuma ve ekranik düşünme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 1-20.
- GÜVEN, H. (2017, 12 Nisan). Kağıtsız yaşam: Yıldı 7 ağacı kurtarabilirsiniz! *Türkçe Yayın*. 22 Ekim 2019 tarihinde <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/ka%C4%9F%C4%B1ts%C4%B1z-ya%C5%9Fam-m%C3%BCmk%C3%BCn-m%C3%BC-7018d6539ead> adresinden erişildi.
- HSIEH, Y.C., Kuo, C.T. ve Lin, H. (2016). The Effect of screen size of mobile devices on reading efficiency. *Human Aspects of IT for the Aged Population: Design for Aging* içinde (C. 9754, ss. 435-445). Cham: Springer International Publishing. 22 Ekim 2019 tarihinde http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-39943-0_42 adresinden erişildi.
- KARASAR, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel.
- KURULGAN, M. ve Çekerol, G. S. (2008). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 237-258.
- NEUMAN, W. L. (2007). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Yayın Odası.

- ODABAŞ, Z.Y., Odabaş, H. ve Kasapoğlu, A. (2013). E-learning programs: The Case of Ankara University, Turkey. *Procedia—Social and Behavioral Sciences*, 93, 1034-1038.
- ÖZBAY, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZBAY, M., Bağcı, H. ve Uyar, Y. (2008). Türkçe öğretmeni adaylarının okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi, 9(15), 117-136.
- ÖZTEMİZ, S., Bitri, E. ve Yılmaz, B. (2016). Ankara'da yaşayan sosyal bireylerin okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Eğitim Bilim Toplum*, 14(54), 152-171.
- PRENSKY, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- SHIMRAY, S.R., Keerti, C. ve Ramaiah, C.K. (2015). An Overview of mobile reading habits. *DESIDOC Journal of Library and Information Technology*, 35(5), 343-354.
- SHRIMPLIN, A. K., Revelle, A., Hurst, S. ve Messner, K. (2011). Contradictions and consensus—Clusters of opinions on e-books. *College & research libraries*, 72(2), 181-190.
- SUSAR KIRMIZI, F. (2012). Öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies*, 7(3), 2353-2366.
- TOK, M., Küçük, B. ve Kırmacı, Ö. (2015). Secondary School Reading Habit Scale: Validity And Reliability Study, 11(2), 694-716.
- TOSUN, N. (2012). The effect of computer and the internet on the reading habit of teacher candidates. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 11(21), 83-99.
- ULUTAŞ, A. (2016). Okul öncesi öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumlarının çevrim içi öğrenme açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(2). 22 Ekim 2019 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/teke/article/view/5000197157> adresinden erişildi.
- WEBER, M. (1964). *The Theory of social and economic organization*. New York: Simon & Schuster Inc.
- YILMAZ, B., Köse, E. ve Korkut, Ş. (2009). Hacettepe Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneliği*, 23(1), 22-51.
- YILMAZ, M. ve Darıcan, A. M. (2016). Okumaya hazıroluğunun ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarına ilişkin tutumlarına etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayısı), 97-110. 11 Şubat 2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/buefad/issue/3817/51340> adresinden erişildi.
- ZIMING, L. I. U. (2012). Digital reading: An overview. *Chinese Journal of Library and Information Science*, 5(1), 85-94.